

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 / (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume: 15, Issue: 3, August 2023

www.historystudies.net

TRİBOLOS KULLANIMI BAĞLAMINDA NİSİBİS MUHAREBESİ

Battle of Nisibis in the Context of Using Tribulus

Doç. Dr. Olcay Turan

Kırklareli Üniversitesi

olcayturan@yahoo.com

Makale Türü-*Article Type* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 16.02.2023
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 22.05.2023
DOI Number : 10.9737/historystudies.1252048

Atıf – Citation:

Olçay Turan, "Tribolos Kullanımı Bağlamında Nisibis Muharebesi", *History Studies*, 15/3, August 2023, s. 419-435.

TRİBOLOS KULLANIMI BAĞLAMINDA NİSİBİS MUHAREBESİ

Battle of Nisibis in the Context of Using Tribulus

Olcay Turan*

Öz

Savaş mefhumu insanlık tarihinin ayrılmaz bir parçasıdır. Çağlar boyunca hasım taraflar mücadeleden galip ayrılmak gayesiyle yeni silahlar geliştirmişler ya da var olan silah sistemlerini iyileştirmişlerdir. Özellikle süvarinin savaş alanlarında etkin bir güç olarak ortaya çıkmasıyla birlikte adı geçen sınıfın etkisini azaltmak amacıyla pek çok silah sistemi geliştirilmiştir. Bu bağlamda tarihte kullanılan ilk mayın olma özelliğine sahip olan tribolos ortaya çıkmıştır. Üretimi ve kullanımı oldukça kolay olan tribolos, temelde dört sivri uçtan oluşan ve yere atıldığında her zaman bir ucunun yukarıya baktığı tehlikeli bir silahtır. Adı geçen silah eskiçağ tarihi boyunca pek çok önemli muharebede kullanılmıştır. Tribolos, MS 217 tarihinde meydana gelen Nisibis Savaşı esnasında da Macrinus önderliğindeki Romalılar tarafından Parth süvarisinin etkisini azaltmak bağlamında başarıyla kullanılmıştır. Muharebe öncesinde Romalılar yaşanan gelişmelerle bağlantılı olarak Parthlar ile kıyaslandığında oldukça müşkülü bir konumdaydılar. Özellikle Romalılar, Parth süvarisinin etkin bir şekilde harekât icra edebilmesine olanak sağlayacak bir bölgede savaşı kabul etmek zorunda kalmışlardır. Bununla beraber Romalılar savaşın en kritik anında Parth ağır süvarisinin harekâtını engellemek için triboloslardan istifade etmişlerdir. Tribolosların sağladığı katkı neticesinde Romalılar Parthların ilk hücumunu başarıyla savuşturmuştur. Savaşın uzaması neticesinde başarı umutları ortadan kalkan Parthlar, Romalılar ile barış yapmak zorunda kalmışlardır.

Anahtar kelimeler: Tribolos, Nisibis, Roma, Parth

Abstract

The concept of war is an integral part of human history. Throughout the ages, competitors have developed new weapons or improved existing weapon systems in order to emerge victorious from the struggle. Especially with the emergence of the cavalry as an effective power on the battlefields, many weapon systems have been developed in order to reduce the influence of the aforementioned class. In this context, tribulus, which is the first mine used in history, has emerged. Tribulus, which is very easy to manufacture and use, is a dangerous weapon that basically consists of four pointed ends and one end always points upwards when thrown to the ground. The aforementioned weapon has been used in many important battles throughout ancient history. Tribulus was also successfully used by the Romans under Macrinus during the Battle of Nisibis in 217 AD to reduce the influence of the Parthian cavalry. Before the battle, the Romans were in a very difficult position compared to the Parthians in connection with the developments. In particular, the Romans had to accept the war in a region that would allow the Parthian cavalry to operate effectively. However, the Romans used tribulus to prevent the Parthian heavy cavalry from operating at the most critical moment of the battle. As a result of the contribution of the tribulus, the Romans successfully repelled the first attack of the Parthians. The Parthians, whose hopes of success disappeared as a result of the prolongation of the war, had to make peace with the Romans.

Keywords: Tribulus, Nisibis, Rome, Parth

* Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi Tarih Bölümü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, Kırklareli/ TÜRKİYE, olcayturan@yahoo.com ORCID: 0000-0002-8093-9143.

Giriş

Eskiçağ tarihi boyunca meydana gelen savaşlarda *tribolos* kullanımı ve bu bağlamda Nisibis (Nusaybin) muharebesini tahlil etmeden önce savaş ve silah kavramları hakkında bilgi vermek gerekmektedir. Zira söz konusu kavramlar sıklıkla kullanılmaktaysa da ihtiva ettiği anlam çoğunlukla görmezden gelinmiş ve dolayısıyla görüş ayrılıklarının yaşanmasına sebebiyet vermiştir.

Thomas Hobbes, *Leviathan* adlı eserinde tarih boyunca meydana gelen çatışmaların nedenlerini şu şekilde izah etmiştir:

“...iki kişi aynı anda sahip olamayacakları bir şeyi arzu ederse, birbirlerine düşman olurlar ve esas olarak varlığını korumak ve bazen de sadece zevk almak olan amaçları uğruna, birbirlerini yok etmeye veya egemenlik altına almaya çalışırlar¹”.

Savaşın tanımı konusunda günümüze kadar çok sayıda çalışma yapılmıştır². Bununla beraber özellikle Erken Modern Çağ sonlarına doğru teknolojiye yaşanan gelişmelerle bağlantılı olarak orduların silah envanterleri ve kullandıkları taktikler değişim ve dönüşüm geçirmiş olup, söz konusu durumla ilintili olarak savaşın tanımı da farklılaşmıştır³. Katıksız bir şiddet eylemi olmasına karşın, tarih boyunca meydana gelen her çatışma savaş kapsamı içerisinde değerlendirilmemektedir. Kişiler veya toplumlar arasında vuku bulan şiddet eylemleri savaş olarak yorumlanmamalıdır. Bir çatışmanın savaş olarak değerlendirilebilmesi için devletlerarasında gerçekleşmesi gerekir ki böylelikle şiddet meşruluk kazanmak suretiyle legal bir düzlem üzerine oturabilir. Bu vesileyle savaş, sıradan bir cürüm olmaktan çıkarak hasımların çeşitli manalar attettikleri bazı hallerde ruhani tarafı ağırlık kazanan siyasi bir fiile dönüşür⁴.

Tarihsel süreç içerisinde siyasi yapılar, politik hedeflere ulaşmak gayesiyle savaşı bir araç olarak kullanmışlar ve mücadelelerden galip olarak ayrılmak maksadıyla sahip oldukları tüm imkân ve olanakları bu amaç doğrultusunda vakfetmişlerdir. Savaşın ayrılmaz bir parçası olan silah, temelde herhangi bir mesafeden canlı varlıkları öldürebilen, yaralayan veya tesirsiz hale getiren; cansız varlıkları ise parçalayıp yok eden vasıtaların umumi ismidir⁵. Her ne kadar silah kelimesi yıkımla eş anlamlı olsa da silahlar, barışı korumaya ve teknolojik gelişmelere de zemin hazırlamışlardır. Silahlar temelde hasım tarafı caydırmak, meşru müdafaa, saldırı ve rakipleri korkutmak gayeleriyle kullanılmıştır⁶. Silahların tarihsel gelişimi dikkate alındığında yeni ortaya çıkan bir silahın etkisini azaltmak ya da tamamen ortadan kaldırmak gayesiyle hasım taraflar çeşitli tedbirler almak zorunda kalmış ve netice de silahlanma yarışı ortaya çıkmıştır⁷. Konu bu bağlamda değerlendirildiğinde özellikle süvarilerin savaş alanlarında kullanılmaya başlaması neticesinde elde edilen hareket kabiliyeti ve temas esnasında süvarinin sahip olduğu etki gücünü azaltmak amacıyla çeşitli silahlardan istifade edilmiştir. Ur Standardı ve Lağas

¹ T. Hobbes, *Leviathan*, çev., S. Lim, YKY, İstanbul, 1992, s. 93.

² Sun Tzu, savaşı her hangi bir siyasi yapı için hayati öneme haiz bir hadise olarak görmektedir. Bkz. Sun Tzu, *Savaş Sanatı*, çev., A. Demir, Kastaş Yayınları, İstanbul, 2008, s. 42. Platon ise esrinde savaşın kişilerin ya da toplumların sonsuz mal edinme ihtirasının bir tezahürü olduğunu iddia etmiştir. Pl. Pol. 373vd. Romalı devlet adamı ve hatip Cicero, savaşı anlaşmazlıkların güç kullanılarak çözümlenmesi olduğunu ileri sürmüştür. Cic. Off. I. 34. Montesquieu ve Rousseau ise savaşın temelde herhangi bir politik yapının bizzatlı varlığına yönelik tehditler nedeniyle meydana gelen mecburi bir eylem olduğunu ifade etmişlerdir. Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, çev., Berna Günen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s. 154; J. J. Rousseau, *Toplumsal Sözleşme*, çev., Vedat Günyol, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013, s. 9-10.

³ Jomini, savaşın gerçek bir bilim olmadığını hakikatte trajik bir dram olduğunu belirtir. A. H. Jomini, *Savaş Sanatı'nın Ana Hatları*, çev., T. Büyükonat, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 355. Clausewitz, savaşı tanımlarken siyasetin farklı vasıtalarla tatbiki olarak tanımlamıştır. C. Von Clausewitz, *Savaş Üzerine*, çev., F. Çeliker, Özne Yayınları, İstanbul, 1999, s. 19-37.

⁴ J. B. Bartholomees, “Continuity and Change in War”, *US Army War Collage Guide to National Security Issues: Theory of War and Strategy*, ed., J. B. Bartholomees, US Army War Collage, 2012, s. 79-80.

⁵ Muhittin Kaya, *Silah Bilgisi*, Polis Akademisi Yayınları, Ankara, 1986, s.7.

⁶ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001, s. 383.

⁷ Micheal D. Intriligator and Dagobert T. Brito. “Arms Race”, *Defence and Peace Economics*, 11, 2000, s. 46.

Akbabalar Anıtı vasıtasıyla Sümerlilerin savaş alanında binek hayvanlardan istifade eden ilk toplum olduğu görülmektedir⁸. Atın evcilleştirilmesi sonrasında özellikle Bronz Çağı'nda savaş arabaları, Ön Asya'da ordular tarafından kuvvet çarpanı olarak kullanılmış ve çoğu durumda çatışmaların gidişatını doğrudan etkilemiştir⁹. Bununla beraber savaş arabaları sahip oldukları bir takım özellikleri dolayısıyla kullanımında bazı kısıtlamalar söz konusuydu ki bu durumu bertaraf etmek için ilk olarak II. Asurnasirpal ve II. Sargon'un egemenlikleri esnasında Asurlular, savaşçıları arabalardan indirip atların sırtına bindirmek suretiyle modern anlamda süvari sınıfının temelini atmışlardır¹⁰. Takip eden sürede süvari sınıfı tekâmülü için gereken teknolojik gelişmelere de sahip olmak suretiyle savaş alanlarının temel sınıflarından biri olmuşsa da Eskiçağ özelinde değerlendirildiğinde siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel sebeplerle Batı'dan ziyade Doğu Dünyası'nda yaygın olarak kullanılmıştır¹¹.

Roma ve Parthlar arasında meydana gelen çatışmalar analiz edildiğinde Parthların selefleri olan Asur ve Persler gibi süvari temelli bir orduya sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu duruma tezat olarak Hellen ve Roma dünyasında ise piyade sınıfı, orduların bel kemiğini oluşturmuştur. Bu sebeple Romalılar hasmın sahip olduğu askeri gücü azaltmak ya da tamamen etkisiz hale getirmek için yeni taktikler ve silahlar kullanmak zorunda kalmışlardır. Bu bağlamda Romalılar, Parthların üstün süvari kuvvetini durdurmak gayesiyle *tribolos*lardan istifade etmiştir. Her ne kadar Nisibis'de yaşanan çatışma öncesinde *tribolosun* kullanıldığına dair tarihsel kayıtlar olsa da bahis mevzu olan muharebenin gidişatına doğrudan etki etmesinden ötürü Nisibis Savaşı ele alınmıştır. Bahsi geçen nedenden ötürü söz konusu çalışmada Roma ve Parthlar arasında vuku bulan Nisibis Savaşı özelinde *tribolos* kullanımının mücadelenin gidişatına ne oranda etki ettiği analiz edilmeye çalışılacaktır.

1. Nisibis Muharebesi Öncesi *Tribolos* Kullanımı

Savaş alanlarına ek olarak askeri yerleşkelerde yapılan arkeolojik çalışmalar neticesinde *tribolosa* ait çok sayıda örnek ortaya çıkartılmıştır¹². Söz konusu örnekler dikkate alındığında adı geçen silahın ortalama 23 gr ağırlığa sahip olduğu görülmektedir. *Tribolosun* uçlarının uzunlukları birbirlerine oldukça yakın olup, binek hayvanlarının toynaklarına saplanan kısmın çıkarılmasını zorlaştırmak için ok başı şeklinde imal edilmiştir¹³. Özellikle süvariler ve bazı durumlarda piyadeler açısından ciddi bir tehdit olan *tribolos* temelde dört sivri uçtan oluşan ve yere atıldığında her zaman bir ucunun yukarıya baktığı tehlikeli bir silahtır. Antik dönemden itibaren ilkel bir kara mayını olarak nitelendirilebilecek olan *tribolos*, atların toynaklarını delmek suretiyle süvarileri yere düşürmek ve düşman saflarında kargaşa yaratmak gayesiyle istifade edilmiştir ki bu vasıta ile *tribolosun* varlığından haberi olan hasım taraf büyük kayıplara uğrayabilir hatta savaşı bile kaybedebilirdi¹⁴. Kentlerin ve tahkimatlarına

⁸ Mattia Raccidi, "Wagons and Carts in the 3rd Millennium BC Syrian Jazirah: A Study Through the Documentation", *Chasing Chariots*, ed., Andre J. Weldmeijer and Salima Ikram, Sidestone Press, Leiden, 2013, s. 184.

⁹ Dan Howard, *Bronze Age Military Equipment*, Pen and Sword Books, South Yorkshire, 2011, s. 21-51.

¹⁰ Richard A. Gabriel, *The Great Armies of Antiquity*, Greenwood Publishing Group, Westport, 2002, s. 130.

¹¹ Peter Hunt, "Military Forces", *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare*, ed., Philip Sabin, Hans Van Wees and Michael Whitby, Cambridge University Press, Cambridge, 2008, s. 117-119. Nicholas Sekunda, "Military Forces: Land Forces", *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare*, ed., Philip Sabin, Hans Van Wees and Michael Whitby, Cambridge University Press, Cambridge, 2008, s. 344-347, 352-354. Philip Sabin, "Land Battles", *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare*, ed., Philip Sabin, Hans Van Wees and Michael Whitby, Cambridge University Press, Cambridge, 2008, s. 422-425.

¹² Caerleon'da MS III. yüzyıla tarihlendirilen çok sayıda örnek ortaya çıkartılmıştır. George C. Boon, *Isca, the Roman Legionary Fortress at Caerleon*, National Museum of Wales Press, 1972, s. 6. P. Southern and K. R. Dixon, *The Late Roman Army*, Routledge, New York, 2000, s. 166.

¹³ Gürcistan Ulusal Müzesinde sergilenmekte olan bir *tribolos* örneğinde uçların sırasıyla; 4. 6, 4. 8, 4. 9 ve 4. 3 cm olduğu görülmektedir. MÖ V. yüzyılda Kırım'da ortaya çıkartılan ve günümüzde British Museum'da sergilenen kemikten yapılmış *tribolos* örneklerinin ise 10-20 cm uzunluğa sahip olduğu görülmektedir. Charles Ffoulkes, "Pallisadoes and Other Defences", *Journal of Society for Army Historical Research*, 1940, 19(73), s. 3.

¹⁴ Ivane Javakhishvili and Mamuka Tsurtsumia, "ΤΡΙΒΟΛΟΣ: Byzantine Landmine", *Byzantion*, 82, 2012, s. 416.

savunulmasında da *tribolos*lardan istifade edilmiştir¹⁵. Çağdaşı olan diğer silahlar ile kıyaslandığında üretimi, nakliyesi ve kullanımı oldukça kolay olan *tribolos*un kullanımı hakkında antik dönem yazarları bir takım bilgiler aktarmışlardır.

MS II. yüzyılda yaşamış olan Polyainos, *tribolos*ların ilk olarak Peloponnesos Savaşı esnasında kullanıldığı bilgisini aktarmıştır. MÖ 415-413 yılları arasında meydana gelen Sicilya Seferi sırasında Atinalı komutan Nikias, adanın en güçlü *polis*i olan Syrakousai'a karşı adı geçen silahtan istifade etmiştir. Polyainos'un aktarımına göre Atinalılar, Olympia'da kamp kurdukları esnada Nikias adamlarına gece kampın önünde bulunan düz zemine *tribolos*ların döşenmesini emretmiştir. Ertesi gün Syrakousai komutanı Ekphantos, süvari birliği ile saldırıya geçmişse de atların toynaklarına *tribolos*ların saplanması üzerine Syrakousailılar bozguna uğramıştır. Nikias, Atinalı *peltastes*lerin kendi silahlarından etkilenmesini önlemek için onlara sert tabanlı ayakkabılar vermişti. Neticede *tribolos*lardan etkilenmeyen Atinalı *peltastes*ler geri çekilmeyi başaramayan çok sayıda Syrakousai süvarisini öldürmüşlerdir¹⁶.

MÖ 331 yılında III. Dareios komutasındaki Pers ordusu ile Büyük İskender'in idaresindeki Makedonia kuvvetleri Gaugamela'da karşı karşıya gelmişlerdir. Gaugamela Savaşı hakkında bilgi veren kaynaklardan Polyainos ve Quintus Curtius Rufus, mücadele esnasında Perslerin Makedonia süvarisini durdurmak ve mümkünse etkisiz hale getirmek için *tribolos* kullandıklarını belirtmiştir. Konu ile ilgili olarak Polyainos, savaş öncesinde III. Dareios'un iki ordu arasında kalan insansız bölgeye *tribolos*lar yerleştirdiği bilgisini aktarmaktadır. Büyük İskender'in III. Dareios'un eylemi hakkında bilgi sahibi olması sonrasında verdiği emir doğrultusunda ordusunun sağ kanadını ileri çıkarmış ve birliklerine onu sağa çark ederek takip etmelerini emretmiştir. Söz konusu manevra sonrasında onun ricat ettiğini düşünen Persler merkez hattını zayıflatmışlardır. Merkez hattın zayıflamasından yararlanan Büyük İskender, Parmenion'un da desteğini alarak Perslerin merkezine saldırarak onları yenilgiye uğratmıştır¹⁷. Quintus Curtius Rufus ise tarafların ok menziline girmeden önce Bion adındaki bir kaçağın III. Dareios'un Makedonia süvarisinin saldıracağını düşündüğü yere *tribolos*lar yerleştirdiği bilgisini verdiği aktarmaktadır. Elde ettiği istihbarat sonrasında Büyük İskender, *tribolos*ların bulunduğu alanın belirlenmesini emretmiştir. Söz konusu hadise sonrasında komutanları çağırarak bu bilgiyi onlara da aktarmış ve farklı bir yoldan ilerlemelerini emretmiştir¹⁸. Polyainos ve Quintus Curtius Rufus'un verdiği bilgiler ışığında *tribolos*un oldukça etkili bir silah olduğu görülmektedir. Zira *tribolos*ların varlığı hakkında bilgi edinen Büyük İskender, her başarılı generalin yapacağı gibi değişen şartlar karşısında anlık tepki vermek suretiyle savaş planında değişikliğe gitmiş ve yeni plan savaşın sonucunu belirlemiştir. Var olan bilgiler ışığında *tribolos*un Gaugamela Savaşı'na doğrudan etki ettiği hatta Perslerin yenilgisine zemin hazırladığını iddia etmek mümkündür ki bu bağlamda Gaugamela Savaşı özelinde adı geçen silah kullandıktan çok hasım tarafa fayda sağlamıştır.

Tarihi kayıtlar Romalıların MÖ III. yüzyıl başlarından itibaren *tribolos*lardan istifade ettiklerini göstermektedir. MÖ 279 tarihinde Epeiros Kralı Pyrrhos ile Publius Decius Mus ve Publius Sulpicius Saverrio komutasındaki Roma ordusu Asculum'da karşı karşıya gelmiştir. Halikarnassoslu Dionysios'un vermiş olduğu bilgilere göre Pyrrhos'un ordusunda 8000'den fazla süvari ve 19 adet fil bulunmaktaydı. Romalılar özellikle Pyrrhos'un ordusunda bulunan fillere karşı *tribolos*lardan istifade etmişlerdir. Zira Pyrrhos'un filleri Herakleia Savaşı'nda çok fazla yıkıma sebep oldukları için Romalılar onlara karşı özel vagonlar tasarlamışlardır. Dört tekerlekli olan bu vagonların dik kirişlere çapraz olarak monte edilmiş direkleri vardı ki bunlar hızlı bir şekilde istenilen yöne hareket ettirilebiliyordu. Direklerin uçlarında demirden tridentler, kılıca benzer sivri uçlar, tırpanlar ya da ağır kıskaçları aşağı fırlatan vinçler bulunmaktaydı.

¹⁵ Procop. Bell. 7. 24. 15. P. Southern and K. R. Dixon, a.g.e., s. 166.

¹⁶ Polyain. Strat. 1. 39. 2.

¹⁷ Polyain. 4. 3. 17.

¹⁸ Curt. IV. 13. 36. R. F. Glover, "Some Curiosities of Ancient Warfare", *Greece and Rome*, 19(55), 1950, s. 7.

Birçok direk, vagonların önünden çıkıyordu ve ziftle sıvanmış beze sarılmış ateş taşıyan çengellere sahipti. Vagonlarda okçular, taş atıcılar ve demir *tribolos*lar atan sapancılar ve fillerin gövdelerine ve yüzlerine çengel atan adamlar vardı¹⁹. MÖ 52 tarihinde Caesar, Vercingetorix komutasındaki Keltleri Alesia’da kuşatmıştı. Caesar, kenti ele geçirmek aynı zamanda dışarıdan gelmesi olası yardımı engellemek gayesiyle bir takım önlemler almış olmasına karşın, Bellum Gallicum’da *tribolos*dan istifade ettiğini gösteren herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla beraber Alesia’da yapılan kazılarda Caesar’ın Keltlere karşı *tribolos*ları kullandığını gösteren kalıntılar ortaya çıkartılmıştır²⁰.

Flavius Vegetius, Romalıların özellikle savaş arabalarının yarattığı tehdidi bertaraf etmek için *tribolos*lardan istifade ettiğini belirterek şu bilgileri aktarmıştır:

“Tırpanlı savaş arabalarını Kral Antiokhos ve Mithridates savaşta kullanmışlardır. Başta büyük korku yaratmış olsalar da daha sonraları alay konusu olmuşlar. Zira savaş arabasının düz bir alan bulması zordur ve hafif bir yükü bile yavaşlar. Ayrıca tek bir at bile vurulduğunda ya da yaralandığında saf dışı kalır. Hepsinden öte, Romalı askerlerin şu taktiği sonucu yok olmuşlardır: Bunlar savaş alanına geldiğinde Romalılar hemen bütün araziye *tribolos*ları saçarlardı, hızla koşan savaş arabaları bu dikenlerle karşılaştığında yok edilirlerdi. *Tribolos*, dört tane sivri uçlu demirden yapılmış bir savunma aletidir; ne yöne atarsanız atın üç çivi üstünde durur ve dik olan dördüncü ucuyla hasar verir²¹.”

Ortaçağ boyunca hasım taraflar *tribolos* kullanılmaya devam etmişlerdir. Özellikle MS VI. yüzyıldan itibaren savaşlarda süvarinin rolünün giderek artması sebebiyle süvari saldırılarını engellemek, tuzağa düşürmek ve hareket kabiliyetlerini kısıtlamak gayesiyle ucuz, taşınması kolay ve düşman tarafından tespit edilmesi oldukça zor olan *tribolos*lar hem savunmada hem de taarruz esnasında sıklıkla kullanılmıştır²². Örneğin Procopius, Ostragot kralı Baduila’nın (Totila) MS 546 yılındaki Roma kuşatması esnasında Romalı komutan Belisarius’un kentin savunulması gayesi ile *tribolos*lardan istifade ettiği bilgisini aktarmıştır²³. Strateji Üzerine Anonim Bizans İncelemesi²⁴ eserine ek olarak Mauricius, Strategikon adlı çalışmasında *tribolos*un ne zaman, hangi durumlarda ve ne şekilde kullanılacağı hakkında bilgiler verirken, özellikle sefer esnasında kurulan geçici kapların süvari taarruzundan korunması maksadıyla nasıl yerleştirilmesi gerektiğine ek olarak *tribolostan* nasıl sakınılması gerektiği hakkında da birtakım bilgiler bulunmaktadır²⁵.

MS 642 tarihinde meydana gelen Nihavend Savaşı’nda Arapların Sasaniilere karşı *tribolos* kullandığı bilinmektedir²⁶. Bizans İmparatoru VI. Leon da eserinde *tribolos* kullanımı konusunda bilgiler vermekle birlikte söz konusu malumatlar temelde Mauricius’dan alınmıştır²⁷. I. Aleksios Komnenos, hükümdarlığının ilk yıllarında Robert Guiscard ve Bohemund tarafından

¹⁹ Dion. Hal. XX. 1. Duncan Head, *Armies of the Macedonian and Punic Wars*, Wargames Research Group Ltd., Cambridge, 1982, s. 331.

²⁰ M. C. Bishop and J. C. Coulston, *Roman Military Equipment*, Oxbow Books, Oxford, 2006, s. 69-70.

²¹ Veg. Mil. III. 24.

²² F. Macdonald, *Knights, Castles and Warfare in the Middle Ages*, World Almanac Library, New York, 2006, s. 30

²³ Procop. Bell. III. 24; VII. 24.19-22.

²⁴ *Tres Tractatus Byzantini De Re Militari*, trans., George T. Dennis, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington, 1985, 22. 12;58. 18; 90. 25-30; 100. 53; 114. 22, 23, 26; 116. 33; 262. 17, 19.

²⁵ Maur. Str. XIII, XII. 22. Mattia Caprioli, “Equestrian Military Equipment of the Eastern Roman Armies in the Sixth and Seventh Century”, *The Materiality of the Horse*, ed., Miriam A. Bibby and Brian G. Scott, Trivent Publishing, Budapest, 2020, s. 222. P. Southern and K. R. Dixon, a.g.e., 132-133.

²⁶ A. I. Akram, *The Muslim Conquest of Persia*, Maktabah Publications, Birmingham, 2009, s. 253, 257, 261, 264-265. Ayrıca bkz. Peter Crawford, *The War of the Three Gods: Romans, Persians and the Rise of Islam*, Pen and Sword Books, Barnsley, 2013, s. 187.

²⁷ Leonis VI, *Tactica*, trans., George T. Dennis, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington, 2010, IV. 55, V. 4, VI. 23, XI. 8-13, XIV. 44, 46, 76, XX. 147, XIX. 62, 65.

komuta edilen Normanlar ile mücadele etmek zorunda kalmış ve meydana gelen çatışmalar esnasında *tribolostan* yararlanmıştır²⁸.

Yukarıda bahsi geçen örneklerden de anlaşılacağı üzere özellikle süvari sınıfının savaşlarda etkisini artırmasıyla bağlantılı olarak ortaya çıkan tehdidi bertaraf etmek için yeni silahlar kullanılmak zorunda kalınmış ve bu sebeple *triboloslar* süvarinin etkisini ortadan kaldırmak ya da azaltmak amacıyla ortaya çıkmıştır. Zaman içerisinde *tribolosun* farklı alanlarda da kullanılabileceğinin anlaşılması neticesinde özellikle Ortaçağ ile birlikte muharebelere ek olarak kent ve müstahkem yapıların korunmasında da *tribolostan* istifade edilmiştir. Daha önce de ifade edildiği üzere *tribolos* bazı durumlarda kullanan tarafa mühim katkılar sağlamıştır.

2. Nisibis Muharebesi

Nisibis Savaşı öncesinde hem Roma hem de Parth İmparatorluğu'nda yaşanan iktidar değişimleri, rakip siyasi yapıların dâhili hayatında çatışmaların ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Parth İmparatorluğu'nda MS 208 yılında V. Vologases'in ölümü sonrasında VI. Vologases ve V. Artabanus arasında taht kavgası başlamıştır²⁹. Diğer taraftan MS 211 tarihinde Septimius Severus'un hayatını kaybetmesini müteakip, yerine oğulları Caracalla ve Geta geçmişse de Geta'nın aynı yıl öldürülmesi sonrasında Caracalla Roma'da iktidarı ele geçirmiştir³⁰. Büyük İskender'in hayranı olan Caracalla, onun Persler karşısında elde ettiği başarıların bir benzerini Parthlar karşısında gerçekleştirmek için harekete geçmiş, Hellas'dan ayrıldıktan sonra sırasıyla Pergamon ve Troia'ya uğramış ve MS 213/14 kışını Nikomedia'da geçirmesi sonrasında Parth sınırına doğru harekete geçmiştir³¹. Cassius Dio'ya göre istila gücünde İmparatorluk Atlı Korumaları (Equites Singulares Imperatoris) ve Praetoriani Muhafızları'ndan (Cohors Praetoria) 10 *cohors*luk elit güce ilaveten, II. Parthica (Septimius Severus MS 197), II. Adiutrix (Vespasianus MS 70) ve XXX. Ulpia Victrix (Traianus MS 105) *legiolarına* ek olarak III. Augusta (Augustus MÖ 43), III. Gallica (Caesar MÖ 49), IV. Flavia Felix (Vespasianus MS 70) ve XIV. Gemina (Augustus MÖ 41) *legiolarından* birlikler, ayrıca *auxilarii* birlikleri bulunmaktaydı. Makedonia *phalanks* tarzında donatılmış 16.000 asker ve Spartalılar olarak adlandırılan bir *cohors* da orduya dâhil edilmiştir³². Uzun mızraklarla donatılmış olan Makedonia birliklerinin asıl görevi açık arazide Roma ordusu açısından tehdit oluşturması olası olan ağır zırhlı Parth süvarisini durdurmaktır. Spartalılar ise Parth *kataphraktoi* birliğini devre dışı bırakacak sopalarla ve körleştirilmiş darbe silahlarıyla donatılmışlardı³³.

²⁸ Anna Komnena, *Alexiad*, V. 4. 5.

²⁹ Jason M. Schlude, *Rome, Parthia and the Politics of Peace: The Origins of War in the Ancient Middle East*, Routledge, London and New York, 2020, s. 170.

³⁰ Septimius Severus'un ölümü sonrasında İmparatorluk toprakları Caracalla ve Geta arasında ikiye ayrılmıştı. Caracalla batıdaki toprakların kontrolünü üstlenirken, Geta ise doğu topraklarını elde etmiştir. Herodian. IV. 3. 5-6. Bununla beraber MÖ 212 yılında Geta, Caracalla tarafından öldürülmüş ve Roma topraklarının tamamına egemen olmuştur. Cass. Dio. LXXVIII. 2. 2-6. Herodian, IV. 3. 3. Ayrıca bkz. Adrian Goldsworthy, *How Rome Fell: Death of a Superpower*, Yale University Press, New Haven and London, 2009, s. 68-69.

³¹ Caracalla, Büyük İskender'in en büyük hayranlarından biriydi. Parth seferi öncesinde Caracalla, Büyük İskender'in heykellerini ve resimlerinin tüm şehirlerde sergilenmesini sağladı. Roma'da kendisini ikinci bir Büyük İskender olarak göstermek için çok sayıda düzenleme yaptı. Tek bir başın iki yanında Caracalla ve Büyük İskender'e ait olan gülünç heykeller yaptırdı. Kendisi de Makedon kıyafetleri giydi. Komutanlar Büyük İskender'in generallerinin isimlerini taşımaktaydı. Herodian. IV. 8. 1-2. Caracalla, Asklepios tedavilerini denemek için Pergamon'a uğramıştır. Herodian. IV. 8. 3. Troia'yı ziyaret eden Caracalla, burada Achilleus'a olan hayranlığı sebebiyle en sevdiği atlısı Festus'u öldürterek, Patroklos gibi defnettirmiştir. Herodian. IV. 8. 4-5.

³² Cass. Dio, IX. 293. Sparta *cohortlarına* Laonian ve Pitanate isimleri verilmişti. Herodian. IV. 8. 3. Peter Edwell, *Between Rome and Persia: The Middle Euphrates, Mesopotamia and Palmyra Under Roman Control*, Routledge, London and New York, 2008, s. 141.

³³ Herodian. IV. 8. 3. Nigel M. Kennell, *Spartans: A New History*, Wley-Blackwell, New Jersey, 2010, s. 192.

MS 215 yılında Alexandria'ya uğrayan Caracalla, burada büyük bir katliam gerçekleştirdikten sonra Doğu'ya ilerlemiştir³⁴. Caracalla'nın Parthlara karşı harekete geçtiği dönemde bile farklı kabilelerin desteğini alan V. Artabanus ve VI. Vologases arasında cereyan eden iç savaş devam etmekteydi; ayrıca Parthlar için yeni bir tehdit olan Sasaniler giderek güçlenmekteydi³⁵. MS 215 yılına gelindiğinde Caracalla, karargâhını Antiokheia'da kurmuş ve Parth seferi öncesinde Roma'nın bölgedeki konumunu güçlendirmek gayesi ile bir takım düzenlemeler yapmıştır³⁶.

MS 216'da Caracalla, V. Artabanus'a daha önce eşi görülmemiş bir teklifte bulunarak kralın kızlarından biriyle evlenmek suretiyle hanedanlıklarını dolayısıyla da imparatorluklarını birleştirmeyi önermiştir³⁷. Caracalla, söz konusu evliliğin gerçekleşmesi halinde her iki imparatorluğun siyasi ve ekonomik açıdan çok fazla yarar temin edeceğini ileri sürmüştür³⁸. Başlangıçta V. Artabanus bu öneriye sıcak bakmasa da sonrasında evlilik teklifini kabul etmiştir³⁹. Gerçekte ise Caracalla, düğün bahanesi ile bir araya getirdiği Parth elitleri ve V. Artabanus'u ortadan kaldırmak için bir komplo kurmuştu. Parthlar, açık havada yapılan törene silahsız olarak katılırken, Romalılar bir şekilde silahlarını yanlarında tutmayı başarmışlardı. Şarabın da etkisiyle Parthların kendilerini kaybettiğini gören Caracalla'nın verdiği sinyal sonrasında V. Artabanus ve az sayıda Parthlı haricinde davetlilerin neredeyse tamamı katledilmiştir. Hakkında her hangi bir malumat olmamasına karşın muhtemelen V. Artabanus'un kızı da hayatını kaybedenler arasındaydı⁴⁰. Yaşanan katliam sonrasında Caracalla, yoluna devam ederek, Parth ülkesini yağmalamıştır. MS 216'da Arbela'nın ele geçirilmesi sonrasında burada bulunan Parth kraliyet mezarları tarumar edilmiştir. Nihayetinde Caracalla ve ordusu elde ettikleri muazzam ganimetlerle birlikte Suriye'ye çekilmiştir⁴¹.

Caracalla'nın ihanetine uğrayan V. Artabanus, tüm zamanını savaş hazırlıklarına vakfetmiştir. MS 217 yılında Caracalla, Edessa'ya doğru hareket etmiştir. 8 Nisan'da Carrhae'in dışında bulunan Tanrıça Selene'ye adanmış olan Ay Tapınağı'ndaki kâhini ziyaret etmeye karar veren Caracalla, yolda ihtiyaç gidermek için durduğu sırada Martialis⁴² adındaki bir *centurio*

³⁴ Caracalla, Alexandria ahalisinin kardeşinin ölümü ve Büyük İskender'i taklit etmesinden ötürü kendisiyle dalga geçtikleri gerekçesiyle büyük bir katliam yaptırmıştır. Herodian. IV. 8. 6-9; IV. 9. 1-8. Diana Delia, "The Population of Roman Alexandria", *Transactions of the American Philological Association*, 118, 1988, s. 290.

³⁵ Andıganlar, Kanarangiylar, Jusnaflar ve Zikler V. Artabanus'u desteklerken, Surenlr, Mihranlar, Spandiyadlar ve İspahbudhanlar ise VI. Vologases'i desteklemekteydi. Matthew P. Canepa, "The Parthian and Sasanian Empire", *The Oxford World History of Empire*, Vol. 2, ed., Peter F. Bang, C. A. Bayly and Walter Scheidel, Oxford University Press, Oxford, 2021, s. 294-95.

³⁶ Antiokheia (Antakya) ve Emesa'ya (Humus) ek olarak muhtemelen Palmyra kentine koloni statüsü verilmiştir. Antiokheia için bkz. Cass. Dio. LXXVII. 20. 1; Herodian. IV. 8. 6. Glanville Downey, *History of Antioch*, Princeton University Press, Princeton, 1961, s. 245. Emesa ve Palmyra için bkz. A. H. M. Jones, *Cities of The Eastern Roman Provinces*, Oxford University Press, Oxford, 1971, s. 268. Osrhoene Krallığı bir entrika sonucunda ele geçirildi. Benzer şekilde Caracalla, Armenia Krallığı'nı da Roma vasalı haline getirmiş ve I. Khosrov yerine oğlu II. Tiridates'i iktidara getirmiştir. Cass. Dio. LXXVIII. 19. 1. Herodian. III. 9. 2. Lee Frantantuone, *Roman Conquests Mesopotamian and Arabia*, Pen and Swords Books, South Yorkshire, 2020, s. 69.

³⁷ Caracalla o dönemde duldu. Zira babası Septimius Severus öldüğünde görücü usulüyle evlendiği karısı Fulvia Plautilla'yı öldürmüştür. Cass. Dio. LXXVII. 1. 2, 4, 4, 5. 3. Sheldon Nodelman, "A Portrait of the Empress Plautilla", *The J. Paul Getty Museum Journal*, 10, 1982, s. 105-120.

³⁸ Caracalla, her iki imparatorluğun dünyanın en güçlü siyasi yapıları olduğunu ileri sürmüş ve birleşmeleri halinde Roma piyadesi ve Parth süvarisinin egemenlikleri dışındaki halkları kolayca hâkimiyet altına almak suretiyle dünyaya egemen olabileceklerini ileri sürmüştür. Ek olarak Parth baharatları ve tekstilleri ve Roma metal işleri ve diğer mamul mallarının ortak bir pazarda serbestçe değiş tokuş edilmesinin de ekonomilerini güçlendireceğini iddia etmiştir. Herodian. IV. 10. 2-4. Lee Frantantuone, a.g.e., s. 70.

³⁹ Herodian. IV. 10. 5.

⁴⁰ Herodian. IV. 11. 3-7. Trevor Bryce, *Ancient Syria: A Three Thousand Year History*, Oxford University Press, Oxford, 2014, s. 252.

⁴¹ Herodian. IV. 11. 8. Jason M. Schlude, a.g.e., s. 170.

⁴² Martialis'in Caracalla'yı öldürmesine neden olan hadiseler ve kaderi için bkz. Herodian. IV. 13. 1-4; IV. 13. 6.

tarafından sırtından bıçaklanarak öldürülmüştür⁴³. Parthlara karşı yürütülen seferin en kritik anında imparatorun hayatını kaybetmesi beraberinde ordu içerisinde huzursuzluğa neden olmuştur. Zira intikam arzusuyla yanıp tutuşan ve oldukça yüksek motivasyona sahip olan Parthlar karşısında lidersiz kalan askerlerin moral ve motivasyonları olumsuz anlamda etkilenmiştir. Caracalla'nın ölümünü takiben bir araya gelen komuta heyeti oybirliği ile suikastın arkasında olduğundan şüphelenilen Marcus Opeius Macrinus'u imparator seçmiştir. Macrinus, askeri alanda fazla deneyimi olmayan bir bürokrattı ve bu sebeple sıradan neferler tarafından desteklenmemekteydi⁴⁴. Askeri deneyiminin olmadığına farkında olan Macrinus, V. Artabanus'a elçiler göndererek iki güç arasında barış yapılmasını teklif etmiştir. Bununla beraber V. Artabanus, Romalıların Mezopotamya'yı terk etmeleri, yarattıkları tahribatın izlerini silmek için yıkılan kale ve şehirlerin tekrar inşa etmeleri ve kraliyet mezarlarına karşı yapılan saygısızlığı telafi etmeleri şartıyla barış olabileceğini aksi takdirde savaşın kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir⁴⁵. Zira V. Artabanus, Parth ordusunun Roma kuvvetlerinden daha güçlü olduğuna inanmaktaydı⁴⁶.

Barış görüşmelerinden istenilen sonucun alınamaması üzerine iki ordu Nisibis'te karşı karşıya gelmiş ve savaş öncesinde yapılan ilk çatışmalarda Romalılar yenilgiye uğramıştır⁴⁷. Savaş arifesinde askerlere pek de ilham verici olmayan bir konuşma yapan Macrinus, Caracalla'nın eylemlerinde hatalı olduğunu ve bu sebeple Parthların tamamen haklı olduklarını belirterek, ahlaki açıdan Romalıların hatalı olmasına karşın profesyonel askerler olarak davranmaları gerektiği ve bu şekilde hareket ettikleri takdirde mücadeleyi kazanacaklarını ifade etmiştir⁴⁸.

Roma ve Parth imparatorlukları arasında Nisibis'te meydana gelen çatışma Roma'nın arzuladığı bir mekânda cereyan etmemiştir. Nisibis, Septimius Severus tarafından MS 197'de ele geçirilmesi öncesinde iki rakip güç arasında pek çok kez el değiştirmiş görece müreffeh bir şehirdi⁴⁹. Takip eden zaman diliminde Caracalla, Doğu seferi neticesinde Roma'nın bölgedeki konumunu güçlendirmişti. Caracalla'nın kritik bir zamanda suikast neticesinde hayatını kaybetmesini takip eden 3 gün boyunca ordu başsız kalmıştır. İmparator seçilmesi sonrasında Parth ordusunun savaş pratiklerine uygun olan düz ve açık bir arazide intikam arzusuyla yanıp tutuşan bir düşmanla karşı karşıya kalan Macrinus, Parthların oldukça başarılı olduğu vur-kaç taktiklerine maruz kalmamak için geri çekilmemeye karar vermiştir. Her ne kadar Parthlar kuşatma araçlarından yoksun olsa da Macrinus, kalabalık bir mevcuda sahip olan Roma ordusunu Nisibis'e konuşlandıramazdı; zira kent bu denli fazla sayıdaki insanın iâşesini sağlayabilecek olanaklardan yoksundu. Bu sebeple gönülsüzce de olsa meydan muharebesini kabul etmek zorunda kalmıştır⁵⁰.

Nisibis'te karşı karşıya gelen hasım tarafların birbirinden oldukça farklı savaş prensiplerini benimsedikleri görülmektedir. Romalılar piyade temelli bir orduya sahipken, mükemmel

⁴³ Caracalla'ya düzenlenen suikastın arka planında Macrinus'un olduğundan şüphe edilmektedir. Zira Caracalla, Macrinus'a oldukça kötü davranmakta ve onu sık sık aşağılamaktaydı. Caracalla, kendisine suikast düzenlemesi olası kişileri belirlemek için kâhinlerden de istifade etmiş ve Materianus'un yaptığı inceleme neticesi Macrinus baş şüpheli haline gelmiştir. Herodian, IV. 12. 1-8. Caracalla'nın ölümü için bkz. Herodian, IV. 13. 5. Cass. Dio. LXXIX. 5-6. Fik Meijer, *Emperors Don't Die in Bed*, Routledge, London and New York, 2004, s. 75-76.

⁴⁴ Herodian, IV. 14. 1-3. Macrinus, askerlerin desteğini almak için onlara tıpkı Caracalla'nın yaptığı gibi yüklü miktarda ödeme yapmıştır. Brian Campbell, "The Severan Dynasty", *Cambridge Ancient History*, vol. 12, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, s. 20.

⁴⁵ Cass. Dio. LXXIX. 26. Brian Campbell, a.g.m., s. 20.

⁴⁶ Cass. Dio. LXXIX. 26.

⁴⁷ Macrinus, Parthlar ile müzakere etmek istese de her hangi bir yanıt alamamış ve nihayetinde taraflar su temini için başlayan küçük çaplı çatışmalar sonrası karşı karşıya gelmiştir. Cass. Dio. LXXIX. 26.

⁴⁸ Herodian, IV. 14. 4-8.

⁴⁹ Plut. Luc. 32. Michael Sage, *Septimius Severus and the Roman Army*, Pen and Sword Books, South Yorkshire, 2020, s. 83.

⁵⁰ Cass. Dio. LXXIX. 26-27. Herodian. IV. 14. 3.

süvariler olan Parthlar ise ağır zırhlı *kataphraktoi* süvarisine ek olarak onları desteklemek için kullandıkları atlı okçulara sahiptiler⁵¹. İlk kez söz konusu savaşta develer de ağır süvari sınıfına dâhil edilmişti. V. Artabanus'un amacı atların develere karşı olan nefretini kullanmak suretiyle Roma süvarisinin düzenini bozmaktı ve bu sebeple develer ön saflara konuşlandırılmıştı⁵². Şunu da ifade etmek gerekir ki Parth ordusu feodal beylerin sağladığı yarı özerk tümenlerden oluşmaktaydı. Roma savaş hattının merkezinde *legiolar* konuşlandırılmıştı ve *legiolar* arasında hafif piyadenin ileri geri hareket etmesini kolaylaştıracak boşluklar bulunmaktaydı. Düşmanı uzak mesafeden etki altına almak için okçular ve sapancılar da gerekli yerlere mevzilendirilmişlerdi. Cirit atmada uzman olan Kuzey Afrika kökenli süvariler ve *auxiliarii* süvarileri Parthların kuşatmasını engellemek için kanatlara yerleştirilmişti⁵³.

Savaş şafak vakti geleneksel ritüellerini gerçekleştirmelerini müteakip saldırıya geçen Parthların taarruzu ile başlamıştır. Parth okları ve ağır süvarinin uzun mızrakları Roma saflarında ciddi kayıpların yaşanmasına sebep olmuştur. Bununla beraber deneyimli *legiolar* şiddetli saldırı altında bile konumlarını korumayı başarmışlardır⁵⁴. Romalılar muhtemelen daha önceden hazırladıkları savaş planı uyarınca hafif piyadeleri kalkan duvarının önünde ilerletmişler fakat bir süre sonra sahte ricat yaparak Parth süvarilerinin kendilerini takip etmelerini sağlamışlardır. Roma hafif piyadeleri yanlarında taşıdıkları *tribolos*ları arkalarında bırakarak geri çekilmişlerdir. Herodianus, Romalıların Parthlara karşı *tribolos* kullanımını şu şekilde aktarmıştır:

“Barbarlar, Romalılara süvarilere ek olarak tek hörgüçlü develer üzerindeki binicilerin kullandıkları uzun mızraklar ve oklar vasıtasıyla büyük zarar verdiler. Ancak çatışmalar sona erdiğinde, Romalılar barbarları kolayca yendiler; çünkü Parth süvarileri ve tek hörgüçlü develerden oluşan birlikleri Romalıları hırpalarken, Romalılar geri çekilmiş gibi yaptılar ve sonra tribolosları ve diğer keskin uçlu demir aletleri fırlattılar. Kumla kaplı alanda triboloslar atlar ve tek hörgüçlü develerin binicileri için görünmezdi ve hayvanlar için ölümcüldü.

“Atlar ve özellikle yumuşak ayaklı tek hörgüçlü develer bu aletlere bastı ve düşerek binicilerini fırlattı. Barbarlar, ata ve tek hörgüçlü deveye bindikleri sürece cesurca savaşır, ancak atlarından inerler ya da atılırlarsa çok kolay yakalanırlar; göğüs göğüse mücadeleye dayanamazlar. Ve kaçmaya ya da takip etmeyi gerekli görürlerse, ayaklarına kadar sarkan uzun cübbeler onları çeldirir⁵⁵.”

Herodianus'un da ifade ettiği üzere arazinin kumla kaplı olması sebebiyle düşman tarafından *tribolos*ların görünmesi neredeyse imkânsızdı. Ortaya çıkan yeni tehditten haberdar olmayan Parth süvarisi özellikle de yumuşak ayak tabanlarına sahip olan tek hörgüçlü develer *tribolos*lardan fazlaca etkilenmişlerdir. *Tribolos*lara basan atlar üzerlerindeki binicileri de atmak suretiyle işlevsiz hale gelmiş, yere düşen Parth askerleri yakın savaşta oldukça mahir olan Roma piyadesinin insafına kalmış ve neredeyse tamamı katledilmiştir. Romalılar Parth süvarisine karşı kullandıkları *tribolos*lar vasıtasıyla muhtemel bir yenilginin eşiğinden dönmüşlerdir. Zira daha önce de ifade edildiği üzere Parthlar moral ve motivasyon açısından üstün konumdaydılar,

⁵¹ Katafraktlar, tepeden tırnağa demirden zırhla kaplanmış ağır süvarilerdi. Keskin uçlu silahlara hatta pilumdan bile etkilenmeyecek oranda hem binici hem de at koruma altına alınmıştı. Her atlı savaşçı uzun bir mızrak olan *kontos* kullanmaktaydı. Bu silah *legio* askerlerinin zırhlarını delebilecek özelliğe sahip olması yanında Roma kılıçlarının menziline girmeden öldürücü darbe vurmaya olanak sağlamaktaydı. Adrian K. Goldsworthy, *The Roman Army at War: 100 BC-AD 200*, Oxford University Press, Oxford, 1998, s. 66.

⁵² Herodian. IV. 14. 3. Atlı süvarilerin develerin koku ve görünüşünden endişe duymaları ile ilgili olarak bkz. Hdt. I. 80; III. 105. R. F. Glover, a.g.m., s. 3.

⁵³ Tarafların uyguladıkları taktik için bkz. Herodian. IV. 15. 1. Ayrıca bkz. Omar Coloru, “The Iranian World of Herodian”, *Herodian's World: Empire and Emperors in the III Century*, ed., Alessandro Galimberti, Brill, Leiden, 2021, s. 310.

⁵⁴ Herodian. IV. 15. 1.

⁵⁵ Herodian. IV. 15. 2-3.

ayrıca Roma ordusu Caracalla'nın ölümü sonrası askeri deneyimden yoksun olan Macrinus'un liderliğinde dezavantajlı bir konumdaydı⁵⁶.

Savaşın ilk iki günü boyunca her iki taraf sabahtan akşama kadar galibiyeti elde etmek için mücadele etmişlerse de herhangi bir sonuç alamamışlardır⁵⁷. Mücadelenin üçüncü gününe gelindiğinde Parthlar, sahip oldukları sayı üstünlüğüne ek olarak süvarinin sağladığı hareket kabiliyetinden de istifade etmek suretiyle Romalıları kuşatmaya çalışmışlardır. Bununla beraber Macrinus önderliğindeki Romalılar Parthların yaptıkları hamleye cevap olarak hatlarını daha da uzatmışlardır⁵⁸. Bu durumun olumsuz neticesi olarak derinlemesine zayıflayan cephe hattı düşmanın yarma girişimine karşı savunmasız bir hale gelmiştir. Parth saldırıları devam ederken, Roma saflarında kayıpların artmasıyla bağlantılı olarak cephe hattı da yavaş yavaş incelmeye başlamıştı. Söz konusu gelişme sonrasında Romalılar savunma hatlarını genişletmek suretiyle kuşatılmayı engelleyecek olanaktan da yoksun kalmaları neticesinde Parthlar, Romalıları çevirerek arkadan saldırma imkânını elde etmişlerdir⁵⁹. Roma ordusu tam zamanında müstahkem kamptan saldırıya geçen levazımdan sorumlu olan destek personellerine ek olarak hafif yaralıların dâhil olduğu ani bir saldırısı neticesinde imha olmaktan kurtulmuştur⁶⁰. Parthlar ise muhtemelen aşırı ihtiyatlı davranmaları neticesinde galibiyetin parmaklarının arasından kaçıp gitmesini izlemek zorunda kalmışlardır. Parthlar söz konusu hamlenin önceden planlanmış bir taktiğin uygulanması olduğu yanılığına kapılmışlardır. Zira Caracalla'nın ölümünden habersiz olduklarından ötürü geçmiş deneyimlerinden de hareketle söz konusu taarruzun Caracalla'nın sinsi oyunlarından biri olduğunu düşünmüşlerdir⁶¹. Macrinus'un ifade edilen eylemi planlayacak donanımdan yoksun olduğu hesaba katıldığında bu girişimin spontane gelişen bir hadise olduğunu düşünmek daha akla yakındır. Kamp komutanının inisiyatif kullanmak suretiyle yaptığı saldırı Roma ordusunu yıkımın eşiğinden geri döndürmüştür. Aksi takdirde su ve erzaki tükenmiş, ana kampla bağlantısı koparılmış ve düşman tarafından kuşatılmış olan Macrinus'un teslim olmaktan başka bir çaresi kalmayacaktı.

Parth saldırısını durduran bir başka neden ise savaş alanının ölümlerle kaplı olmasıdır. Parth ordusunun belkemiğini oluşturan *katafraktlar*, ölümler tarafından istila edilmiş bir alanda yeteneklerini azami oranda sergileyebilecekleri boşluklar bulamadıklarından ötürü düşmana etkili bir saldırı düzenleyememişler; benzer şekilde Parth okçuları da ölümler tarafından oluşturulan bariyerin ötesindeki Romalıları hedef almada güçlüklerle karşılaşmışlardır. Bu sebeple taraflar geri çekilmek zorunda kalmıştır. Herodianus savaş alanını şu şekilde tasvir etmiştir:

“Kesilen insan ve hayvanların sayısı o kadar fazlaydı ki, bütün ova ölümlerle kaplandı; cesetler büyük höyükler halinde yığılmıştı ve özellikle tek hörgüçlü develer yığınlar halinde düştü. Sonuç olarak, askerler saldırılarında sekteye uğradı; aralarındaki yüksek ve aşılmaz beden duvarından birbirlerini göremiyorlardı. Bu bariyer her iki tarafın temas kurmasını engellediğinden ötürü taraflar kamplarına çekildiler⁶².”

Gece çöktüğünde her iki taraf da kayıplarını tespit etmek ve bir nebze de olsa dinlenebilmek için kamplarına çekilmiştir. Romalılar savaş nedeniyle bitap düşmüşlerse de Parthlar ölümlerini savaş alanından toplayıp, defnetmişler ve mücadeleyi sona erdireceklerini gösteren herhangi bir emare sergilemeden savaş hazırlıklarıyla meşgul olmuşlardır⁶³. Bu esnada Macrinus, seçenekleri gözden geçirmekle meşguldü. Roma hatları kırılmanın eşiğine kadar gelmişti ve savaş hatlarını destekleyecek aynı zamanda Parth kuşatmasını engellemek için kanatlara gönderecek yedek

⁵⁶ Herodian. IV. 14. 3. Cass. Dio. LXXIX. 27.

⁵⁷ Herodian. IV. 15. 4.

⁵⁸ Herodian. IV. 15. 4.

⁵⁹ Herodian. IV. 15. 4. Cass. Dio. LXXIX. 25.

⁶⁰ Cass. Dio. LXXIX. 26.

⁶¹ Herodian. IV. 15. 6.

⁶² Herodian. IV. 15. 5.

⁶³ Herodian. IV. 15. 7.

kuvvet kalmamıştı. Roma ordusu, Parth ordusuna karşı herhangi bir şekilde saldırı düzenleyecek imkân ve olanaklardan da yosundu. Macrinus'un hesaba katması gereken başka sorunlar da bulunmaktaydı. Caracalla'nın öldürülmesinde parmağı olduğu düşünülen Macrinus, yeni elde ettiği imparator unvanının meşruiyeti oldukça tartışmalıydı. Aynı zamanda imparatorluğun politik yaşamının kalbi olan Roma'dan oldukça uzak bir mesafede bulunmaktaydı. Tüm bunlara ek olarak otoritesinin yegâne dayanağı olan ordu yok olma tehlikesiyle karşı karşıyaydı⁶⁴. Bahsedilen sebeplerden ötürü Macrinus'un elindeki tek seçenek Parthlar ile müzakere masasına oturmaktı.

Macrinus, barış görüşmeleri esnasında V. Artabanus'a gönderdiği elçiler vasıtasıyla Caracalla'nın işlediği suçların karşılığı olarak hayatını kaybettiğini ve onun eylemlerini asla onaylamadığını belirtmiştir. Ek olarak yağmalar sonucunda elde edilen ganimetleri iade edeceğini ve akan kanı durdurmak için 200 milyon *sestertius* tazminat ödeyeceğini bildirmiştir. V. Artabanus, Macrinus'un önerilerini kabul etmek zorunda kalmıştır. Zira Parthlar da en az Romalılar kadar kayba uğramış ve savaştan bitap düşmüşlerdi; aynı zamanda evlerinden uzun süredir ayrı kalan Parthların yiyecekleri de tükenmek üzereydi. İfade edilen nedenlerden ötürü taraflar arasında barış yapılmıştır⁶⁵. Macrinus ve V. Artabanus savaş meydanından dostane bir şekilde ayrılmış olsalar da kaderleri onları iyi bir geleceğe taşımamıştır. Macrinus, Caracalla'nın halası Iulia Maesa'nın 14 yaşındaki torunu Elagabalus'un (MS 218-222) başlattığı isyanı bastırmak için harekete geçmişse de 8 Haziran 218'de Antiokheia'da yapılan savaşı kaybetmiş ve sonrasında yakalanarak idam edilmiştir⁶⁶. V. Artabanus ise tarihe son Parth kralı olarak geçmiştir. MS 24 Nisan 224'te Sasaniler ile girdiği çatışmada I. Ardashir'e (224-242) yenilerek hayatını kaybetmiştir⁶⁷.

Sonuç

Süvari sınıfının savaş alanlarında etkin bir güç olarak ortaya çıkmasıyla birlikte söz konusu tehdidi bertaraf etmek gayesiyle bir takım çözümler üretilmeye çalışılmıştır ki bu bağlamda konumuzu teşkil eden *tribolos* ortaya çıkmıştır. Tarihte kullanılan ilk "mayın" olan *tribolos*, temelde dört sivri uçtan oluşan ve yere atıldığında daima bir ucu yukarı bakacak şekilde tasarlanmış bir silahtır. Üretimi ve nakliyesi oldukça kolay olup, herhangi bir askeri eğitim almamış kişiler tarafından bile rahatlıkla kullanılabilir. *Triboloslar*, temelde süvarilere karşı kullanılmış olsa da aynı zamanda düşman unsurlarına karşı savunma bariyeri oluşturmak, saldırganları önceden belirlenmiş ateş sahalarına yönlendirmek ya da takviye güçler gelene kadar düşmanı oyalamak için ideal bir silahtır. İfade edilen sebeplerden ötürü *tribolos*, hem eskiçağda hem de tarihin ilerleyen safhalarında özellikle süvarilerin dâhil olduğu pek çok muharebede kullanılmıştır.

Süvarilere karşı etkisini defaatle ispatlamış olan *tribolos*, Romalılar tarafından Parthlara karşı Nisibis Savaşı'nda da kullanılmıştır. Daha öncede ifade edildiği üzere Nisibis Savaşı öncesinde Roma ordusu oldukça müşkülath bir konumdaydı. Zira muharebe öncesinde Caracalla, suikast sonucunda hayatını kaybetmiş, yerine görece olarak daha az askeri deneyime sahip olan Macrinus iktidara gelmişti. Bu hadise ordunun moral ve motivasyonunu olumsuz manada etkilemişti. Bu duruma ek olarak Romalılar, kendileri açısından elverişli olmayan bir alanda savaşı kabul etmek zorunda kalmışlardı. Tüm bu olumsuzluklar yanında Caracalla'nın eylemleri sonucunda Parthlar kendilerine yapılan onursuzca saldırının intikamını almaya çalışan mazlum taraf oldukları hissiyatıyla muharebe alanına gelmişlerdi ve süvari harekâtına uygun bir

⁶⁴ Cass. Dio. LXXIX. 27-40. Andrew G. Scott, *Emperors and Usurpers: An Historical Commentary on Cassius Dio's Roman History*, Oxford University Press, Oxford, 2018, s. 26.

⁶⁵ Herodian. IV. 15. 8. Cassius Dio, Macrinus'un bir Magripli olmasından ötürü korkak olduğunu ve bu nedenle barış önerisinde bulunduğunu ileri sürmüştür. Cass. Dio. LXXIX. 226. 2; 27. 3. Lee Frantantuone, a.g.e., s.78.

⁶⁶ Herodian. IV. 15. 9. Cass. Dio. LXXIX. 40. Andrew G. Scott, a.g.e., s. 26-27.

⁶⁷ P. Southern, *The Roman Empire from Severus to Constantine*, Routledge, London and New York, 2015, s. 385. Ted Kaizer, *A Companion to the Hellenistic and Roman Near East*, Wiley-Blackwell, New Jersey, 2022, s. 325.

arazide Roma ordusunu köşeye sıkıştırmışlardı. Savaşın ilk günü oldukça kritikti; zira motivasyonu düşük ve kendi savaş prensipleri ve taktiklerine uygun olmayan bir alanda üstün kuvvetlerle karşı karşıya kalan Romalılar, ilk taarruzu atlatamadıkları takdirde Carrhae'de yaşanan mağlubiyetin bir benzeri ile karşı karşıya kalacaklarının farkındaydılar. Bu kritik zamanda Parth süvarisine karşı kullanılan *tribolos* vasıtasıyla Romalılar, ilk taarruz dalgasını atlatmayı başarabilmiş ve düşman kuvvetlerini duraklatmayı başarabilmişlerdir. Özellikle tozlu zeminde fark edilemeyen *tribolos*lar, Parth süvarisine ciddi kayıplar yaşatmıştır. Savaşın en kritik anını başarıyla savuşturan Romalılar, mücadelenin ilerleyen safhalarında bir nebze de olsa denge oluşturabilmişler ve neticede istenmeyen hükümler içermesine karşın Parthlar ile bir barış anlaşması yapmışlardır. Neticede Roma ordusu muhtemel bir hezimetten *tribolos*lar vasıtasıyla kurtulmuştur.

Kaynakça

Antik Kaynaklar

Anna Komnena, *Alexiad*, ed., E. R. A. Sewter, Penguin Books, London, 1969.

Cass. Dio. (=Cassius Dio, *Historia Romana*)

Kullanılan metin ve çeviri: Cassius Dio, *Historia Romana*, ed., E. Car, Loeb Classical Library, London 1961.

Cic. Off. (=Cicero, *De Officiis*)

Kullanılan metin ve çeviri: Cicero, *De Officiis*, trans., M. T. Griffin-E. M. Atkins, Cambridge University Press, Cambridge, 1991.

Dion. Hal. (=Dionysios Alexandrou Halikarnasseus, *Rhomaikē Arkhaiologia*)

Kullanılan metin ve çeviri: Dionysios Alexandrou Halikarnasseus, *Rhomaikē Arkhaiologia*, trans., E. Cary, The Loeb Classical Library, London, 1937.

Veg. Mil. (=Flavius Vegetius Renatus, *De Re Militari*)

Kullanılan metin ve çeviri: Flavius Vegetius Renatus, *De Re Militari*, ed., N.P. Milner, Liverpool University Press, Liverpool, 1997.

Flavius Vegetius Renatus, *De Re Militari (Roma Savaş Sanatı)*, çev., Samet Özgüler, Kutsi Aybars Çetinalp, Kronik Kitap, İstanbul, 2020.

Herodian. (=Herodian, *Tes Meta Markon Basileias Historiai*)

Kullanılan metin ve çeviri: Herodian, *Tes Meta Markon Basileias Historiai (History of the Empire)*, trans., C. R. Whittaker, The Loeb Classical Library, London, 1969.

Hdt. (=Herodotos, *Historia*)

Kullanılan metin ve çeviri: Herodotos, *Historia*, çev., M. Ökmen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.

Leonis VI, *Tactica*, trans., George T. Dennis, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington, 2010.

Maur. Str. (=Maurice, *Strategikon*)

Kullanılan metin ve çeviri: Maurice, *Strategikon*, trans., George T. Dennis, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1984.

Pl. Pol. (=Platon, *Politeia*)

Kullanılan metin ve çeviri: Platon, *Politeia (Devlet)*, çev., Sabahattin Eyüpoğlu-M. Ali Cimcoz, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1999.

Plut. Luc.(= Plutarkhos, *Lucullus*)

Kullanılan metin ve çeviri: Plutarkhos, *Lucullus*, trans., B. Perrin, Loeb Classical Library, London and New York, 1959.

Polyain. Strat. (=Polyainos, *Strategemata*)

Kullanılan metin ve çeviri: Polyainos, *Strategemata*, trans., P. Krentz and E. L. Wheeler, Ares Publishers, Chicago, 1994.

Procop. Bell. (=Procopius, *De Bellis*)

Kullanılan metin ve çeviri: Procopius, *De Bellis*, trans., H. B. Dewing, The Loeb Classical Library, London, 1914.

Curt. (=Quintus Curtius Rufus, *Historiarum Alexandri Magni Macedonis*)

Kullanılan metin ve çeviri: Quintus Curtius Rufus, *Historiarum Alexandri Magni Macedonis*, trans., J. C. Rolfe, The Loeb Classical Library, London, 1946.

Sun Tzu, *Savaş Sanatı*, çev., A. Demir, Kastaş Yayınları, İstanbul, 2008.

Tres Tractatus Byzantini De Re Militari, trans., George T. Dennis, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington, 1985.

Modern Kaynaklar

AKRAM, A. I., *The Muslim Conquest of Persia*, Maktabah Publications, Birmingham, 2009.

ARI, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001.

BARTHOLOMEES, J. B., “Continuity and Change in War”, *US Army War Collage Guide to National Security Issues: Theory of War and Strategy*, ed., J. B. Bartholomees, US Army War Collage, 2012, s. 79-90.

BISHOP, M. C. and Coulston, J. C., *Roman Military Equipment*, Oxbow Books, Oxford, 2006.

BOON, George C., *Isca, the Roman Legionary Fortress at Caerleon*, National Museum of Wales Press, 1972.

BRYCE, Trevor, *Ancient Syria: A Three Thousand Year History*, Oxford University Press, Oxford, 2014.

CAMPBELL, Brian, “The Severan Dynasty”, *Cambridge Ancient History*, vol. 12, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, s. 1-27.

CANEPA, Matthew P., “The Parthian and Sasanian Empire”, *The Oxford World History of Empire*, Vol. 2, ed., Peter F. Bang, C. A. Bayly and Walter Scheidel, Oxford University Press, Oxford, 2021, s. 290-324.

CAPRIOLI, Mattia, “Equestrian Military Equipment of the Eastern Roman Armies in the Sixth and Seventh Century”, *The Materiality of the Horse*, ed., Miriam A. Bibby and Brian G. Scott, Trivent Publishing, Budapest, 2020, s. 221-237.

CLAUSEWITZ, C. Von, *Savaş Üzerine*, çev., F. Çeliker, Özne Yayınları, İstanbul, 1999.

COLORU, Omar, “The Iranian World of Herodian”, *Herodian's World: Empire and Emperors in the III Century*, ed., Alessandro Galimberti, Brill, Leiden, 2021, s. 301-322.

- CRAWFORD, Peter, *The War of the Three Gods: Romans, Persians and the Rise of Islam*, Pen and Sword Books, Barnsley, 2013.
- DELIA, Diana, “The Population of Roman Alexandria”, *Transactions of the American Philological Association*, 118, 1988, s. 275-292.
- DOWNEY, Glanville, *History of Antioch*, Princeton University Press, Princeton, 1961.
- EDWELL, Peter, *Between Rome and Persia: The Middle Euphrates, Mesopotamia and Palmyra Under Roman Control*, Routledge, London and New York, 2008.
- FFOULKES, Charles, “Pallisadoes and Other Defences”, *Journal of Society for Army Historical Research*, 1940, 19(73), s. 2-8.
- FRANTANTUONE, Lee, *Roman Conquests Mesopotamian and Arabia*, Pen and Swords Books, South Yorkshire, 2020.
- GABRIEL, Richard A., *The Great Armies of Antiquity*, Greenwood Publishing Group, Westport, 2002.
- GLOVER, R. F., “Some Curiosities of Ancient Warfare”, *Greece and Rome*, 19(55), 1950, s. 1-9.
- GOLDSWORTHY, Adrian K., *The Roman Army at War: 100 BC-AD 200*, Oxford University Press, Oxford, 1998.
- GOLDSWORTHY, Adrian, *How Rome Fell: Death of a Superpower*, Yale University Press, New Haven and London, 2009.
- HEAD, Duncan, *Armies of the Macedonian and Punic Wars*, Wargames Research Group Ltd., Cambridge, 1982.
- HOBBS, T., *Liviathan*, çev., S. Lim, YKY, İstanbul, 1992.
- HOWARD, Dan, *Bronze Age Military Equipment*, Pen and Sword Books, South Yorkshire, 2011.
- HUNT, Peter, “Military Forces”, *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare*, ed., Philip Sabin, Hans Van Wees and Michael Whitby, Cambridge University Press, Cambridge, 2008, s. 108-146.
- JAVAKHISHVILI, Ivane and Tsurtsunia, Mamuka, “ΤΡΙΒΟΛΟΣ: Byzantine Landmine”, *Byzantion*, 82, 2012.
- JOMINI, A. H., *Savaş Sanatı'nın Ana Hatları*, çev., T. Büyükonat, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- JONES, A. H. M., *Cities of The Eastern Roman Provinces*, Oxford University Press, Oxford, 1971.
- KAIZER, Ted, *A Companion to the Hellenistic and Roman Near East*, Wiley-Blackwell, New Jersey, 2022.
- KAYA, Muhittin, *Silah Bilgisi*, Polis Akademisi Yayınları, Ankara, 1986.
- KENNEL, Nigel M., *Spartans: A New History*, Wley-Blackwell, New Jersey, 2010.
- MACDONALD, F., *Knights, Castles and Warfare in the Middle Ages*, World Almanac Library, New York, 2006.
- MEIJER, Fik, *Emperors Don't Die in Bed*, Routledge, London and New York, 2004.
- MICHEAL, D., Intriligator and Dagobert T. Brito. “Arms Race”, *Defence and Peace Economics*, 11, 2000, s. 45-54.

- MONTESQUIEU, *Kanunların Ruhu Üzerine*, çev., Berna Günen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.
- NODELMAN, Sheldon, “A Portrait of the Empress Plautilla”, *The J. Paul Getty Museum Journal*, 10, 1982, s. 105-120.
- RACCIDI, Mattia, “Wagons and Carts in the 3rd Millennium BC Syrian Jazirah: A Study Through the Documentation”, *Chasing Chariots*, ed., Andre J. Weldmeijer and Salima Ikram, Sidestone Press, Leiden, 2013, s. 175-190.
- ROUSSEAU, J. J., *Toplumsal Sözleşme*, çev., Vedat Günyol, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013.
- SABIN, Philip, “Land Battles”, *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare*, ed., Philip Sabin, Hans Van Wees and Michael Whitby, Cambridge University Press, Cambridge, 2008, s. 399-433.
- SAGE, Michael, *Septimius Severus and the Roman Army*, Pen and Sword Books, South Yorkshire, 2020.
- SCHLUDE, Jason M., *Rome, Parthia and the Politics of Peace: The Origins of War in the Ancient Middle East*, Routledge, London and New York, 2020.
- SCOTT, Andrew G., *Emperors and Usurpers: An Historical Commentary on Cassius Dio's Roman History*, Oxford University Press, Oxford, 2018.
- SEKUNDA, Nicholas, “Military Forces: Land Forces”, *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare*, ed., Philip Sabin, Hans Van Wees and Michael Whitby, Cambridge University Press, Cambridge, 2008, s. 325-356.
- SOUTHERN, P. and Dixon, K. R., *The Late Roman Army*, Routledge, New York, 2000.
- SOUTHERN, P., *The Roman Empire from Severus to Constantine*, Routledge, London and New York, 2015.

Summary

The notion of war is an integral part of human history. Throughout the ages, opposing parties have developed new weapons or improved existing weapon systems in order to emerge victorious from the struggle. Especially with the emergence of the cavalry as an effective power on the battlefields, many weapon systems have been developed in order to reduce the influence of the aforementioned class. In this context, tribulus, which is the first mine used in history, has emerged. Tribulus, which is very easy to manufacture and use, is a dangerous weapon that basically consists of four pointed ends and one end always points upwards when thrown to the ground. The aforementioned weapon has been used in many important battles throughout ancient history. In historical record, it is seen that tribulus was used for the first time against Syrakusai, the most powerful city of the island, during the Sicilian Campaign, which took place between 415-413 BC, during the Athenian commander Nikias. Polyaeus and Quintus Curtius Rufus stated that the Persians used tribulus in order to neutralize the Macedonian cavalry during the battle in Gaugamela between the Persian army under the command of Darius III and the Macedonian force under the command of Alexander in 331 BC. The Romans used tribulus in many battles before the Battle of Nisibis. In this context, the Romans first benefited from tribulus during the battle of Asculum against King Pyrrhus of Epirus in 279 BC. Vegetius Renatus especially stated that the Romans used tribulus against Antiochus and Mithridates in order to eliminate the threat posed by chariots. The weapon in question was also used in many different battles in the later stages of history.

After the death of Septimius Severus in AD 211, Caracalla became emperor of Rome. Caracalla, a great admirer of Alexander, took action with the aim of repeating his successes against the Persians against the Parths, and the two Powers came face to face in Nisibis. Before the Battle of Nisibis, the Roman army was in a very difficult position. Because before the battle, Caracalla died as a result of the assassination, and Macrinus, who had relatively less military experience, came to power. This incident had a negative impact on the morale and motivation of the army. In addition to this situation, the Romans had to accept war in an area that was not suitable for them. In addition to all these negativities, as a result of Caracalla's actions, the Parthians came to the battlefield with the feeling that they were the oppressed party trying to avenge the dishonorable attack against them, and they cornered the Roman army in a land suitable for cavalry operations. The first day of the war was critical; because the Romans, who were faced with superior forces in an area with low motivation and not suitable for their war principles and tactics, were aware that if they could not survive the first attack, they would face a similar defeat in Carrhae. By means of tribulus used against the Parthian cavalry at this critical time, the Romans were able to Dodge the first wave of attack and were able to pause the enemy forces. The tribuluses, which could not be noticed especially on the dusty ground, caused serious losses to the Parthian cavalry. The Romans, who successfully fend off the most critical moment of the war, were able to create a balance, albeit to some extent, in the later stages of the struggle, and as a result, they made a peace treaty with the Parthians, even though it contained undesirable provisions. As a result, the Roman army was saved from a possible defeat by the tribuluses.

